

นวัตกรรมการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบลสร้างการเมืองภาคประชาชน กรณีศึกษา 3 ตำบลนำร่อง จังหวัดสมุทรสงคราม

คำว่าการเมืองภาคประชาชนในช่วงนี้จะได้ยินกันมากขึ้น การเมืองภาคประชาชนคืออะไร มีความเกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขหรือไม่ คงต้องทราบความเป็นมาของการเมืองภาคประชาชนที่มีมาในอดีตพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน

การเมืองภาคประชาชน มีคำที่มีความหมายอยู่ 2 คำ คือ คำว่า “การเมือง” กับคำว่า “ประชาชน” คำว่าเมืองเป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษคือ Politics ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า Polis ในกรีกโบราณ แปลว่าเมือง เช่น กรุงเอเธนส์เมื่อสองพันกว่าปี ความเป็ นเอเธนส์แยกไม่ ออกจากความเป็นพลเมืองที่แสดงออกในชีวิตประจำวันของคนเอเธนส์ ในเรื่องการเมืองมีส่วนร่วม กับ เรื่องสาธารณะ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมทางการเมืองเพื่อทำให้เกิดสิ่งที่ดีงามสำหรับ ชีวิตส่วนรวม การ คิดเรื่องการเมืองจะครอบคลุมถึงการกระทำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อแก้ไขปัญหา สาธารณะและกามีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น คำว่าประชาชน ประชาชนคือบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม มีขอบเขตพื้นที่ที่อยู่ มีหลักฐานสังกัดประเทศต่างๆ คนใดเป็นประ ชาชนของประเทศใด “เราเป็น ประชาชนคนไทย” การเป็นประชาชนของประเทศใดก็อยู่ในกฎ ระเบียบ แบบแผน ที่ประเทศ นั้นๆ กำหนดขึ้นให้ปฏิบัติร่วมกัน อาจจะเป็นข้อกำหนดที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็น ข้อกำหนดทางสังคมที่ปฏิบัติร่วมกันเป็นวัฒนธรรม เป็นจารีตประเพณี ซึ่งวั ฒนธรรมและจารีต ประเพณีก็มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่สิ่งแวดล้อมทางสังคมเปลี่ยนแปลง

เมื่อนำ 2 คำนี้มารวมกัน จึงพบว่าการเมืองภาคประชาชนคือ การเมืองที่ประชาชนเข้าไปมี ส่วนร่วมกับกิจการของเมือง เพื่อให้เมืองนั้นเกิดความดีงามสำหรับชีวิตส่วนรวม จึงต้อง รวมถึง เรื่องสาธารณะที่มีผลต่อทุกคนที่อยู่ร่วมกัน แต่เนื่องจากศัพท์การเมืองและประชาชนเป็นศัพท์ที่มี ที่มาจากประเทศทางตะวันตกที่มีรากเหง้าวัฒนธรรมแตกต่างจากประเทศไทย เมื่อจะดำเนินการให้ คนไทยปฏิบัติกิจการการเมืองที่เป็นเรื่องของประชาชน ต้องเข้าใจที่มาของวัฒนธ รมการเมืองไทยว่า มีความเกี่ยวข้องกับการกิจการของเมือง เรื่องของส่วนรวมที่จะเป็นการสร้างสิ่งดีงามสำหรับชีวิต ส่วนรวมกันมาหรือไม่ อย่างไร

สังคมไทยในอดีตจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เป็นการ ปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สภาพสังคมไทยมี 2 ลักษณะปนกัน คือ ในลักษณะของ การปกครองโดยรัฐ รูปแบบความสัมพันธ์จะเป็น ลักษณะนายกับไพร่ นายหรือมูลนายจะเป็น ตัวแทนของกษัตริย์ที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลคุ้มครองไพร่ ที่มีทั้งไพร่หลวง (ไพร่ที่ถวายการรับใช้ พระมหากษัตริย์) และไพร่สม (ไพร่ที่พระมหากษัตริย์แจกจ่ายให้ ข้าราชการในปกครองใช้ช่วย) ในยามบ้านเมืองปกติไม่ มีศึกสงคราม ไพร่หลวงไพร่สมก็ทำมาหากินของตน แล้วส่งส่วยต่อมูล

นายหรือรับใช้มูลนายในปกครองของตน โดยสรุปไพร่คือหน่วยผลิตของสังคม ทำการผลิตเพื่อยังชีพ ส่วนผลผลิตที่เหลือบำรุงศาสนา และส่งไปให้มูลนายซึ่งอาศัย อยู่ในเมือง ลักษณะสังคมของประชาชน (ไพร่) ส่วนใหญ่ในยามบ้านเมืองสงบจึงมีการจัดการตนเอง ดูแลตนเองในการทำมาหากิน การทำกินค่อนข้างเต็มที่ สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน ได้อย่างเท่าเทียม มีการจัดการช่วยเหลือเรื่องการผลิตของสมาชิกในหมู่บ้าน ปรากฏให้เห็นชัดเจน เช่นในกระบวนการทำนา ตั้งแต่การดำนาเกี่ยวข้าว และนวดข้าว เรียกการลงแขกหรือการเอามือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในกิจการที่เป็นการทำงาน เลี้ยงชีพอื่นๆ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจการทางสังคม เช่น การทำบุญ บวชนาค แต่งงาน งานศพ งานเทศกาล การช่วยเหลือ ป้องกันภัยอันตรายที่จะมาถึงหมู่บ้าน คำว่าบ้านเดิมจึงหมายถึงหมู่บ้าน ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในหมู่บ้านเช่นนี้ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของสังคมที่เด่นมากในยุคสมัยนั้น ปัจจัยที่ทำให้หมู่บ้านมีความสัมพันธ์กันสูงอย่างหนึ่งคือการเป็นเครือญาติกันของสมาชิกในหมู่บ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , 2550) และกิจกรรมทางศาสนายังแทรกซึมเข้าไปในวิถีชีวิตของชาวบ้านอีกด้วย รูปแบบความสัมพันธ์ ดังกล่าวนี้ทำให้ภาคสังคมหรือชุมชนในเวลานั้นถือเป็นอิสระจากรัฐในระดับหนึ่ง ซึ่งหมู่บ้านในลักษณะเช่นนี้มักจะอยู่ในชนบทที่ห่างออกไปจากเมือง (แต่สภาพสังคมไทยเช่นนี้ถูกกระบวนการพัฒนาของชาติทำลายลงจนกลุ่มทางสังคมของชุมชนตามธรรมชาติเช่นนี้ค่อยๆ อ่อนแอลง

ลักษณะของสังคมไทยเช่นนี้ถ้าเปรียบคำว่าการเมืองของประชาชนก็คงไม่ผิด เพราะประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องราวต่างๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีบทบาทสูงในการจัดการอาชีพของตนเองและยังเป็นประโยชน์ต่อรัฐเป็นอย่างมาก เพราะทำให้รัฐมีรายได้จากภาษีต่างๆ แต่ลักษณะการปกครองในสมัยนั้นได้มีกฎหมายที่ให้อำนาจนายเหนือไพร่มาก ชีวิตของไพร่ที่ถูกกำหนดให้ขึ้นกับนายจึง มีทุกข์สุขไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับความพอใจของนาย ซึ่งเป็นที่มาของระบบอุปถัมภ์ นายที่ปกครองโดยการสร้างบารมี ให้ไพร่เกิดความพอใจเกิดความยอมรับการมีที่พึ่ง ได้รับการคุ้มครองดูแล รู้สึกอบอุ่นที่มีสังกัด เป็นการถ่วงดุลให้นายอยู่ในกรอบของความดีด้วย ความสัมพันธ์ กันเช่นนี้ไม่ใช่ความหมายของการเมืองภาคประชาชนดังที่พวกไพร่ใช้ชีวิตของตนตามลำพัง จึงเห็นว่าสังคมไทยมีการปลูกฝังวิถีชีวิต 2 ลักษณะนี้มาในอดีต แต่วัฒนธรรมนาย-บ่าว ถูกตั้งสมมาอย่างละเอียดลออจนกลายเป็นความพึงใจที่เรื่องระบบอุปถัมภ์ปรากฏให้เห็นชัดเรื่อยมา ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความเป็นการเมืองภาคประชาชนในปัจจุบันไม่น้อย

เมื่อประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พ .ศ. 2475 ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการปกครองของคนตะวันตกที่ถูกสังคมนิยม นพลเมืองของประชาชนมาตามวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวตะวันตก ในขณะที่ประเทศไทยมีวัฒนธรรมการปกครองมาแตกต่างกัน ถึงแม้ในสังคมเล็กๆ จะมีความเป็นการเมืองของประชาชนอยู่ แต่ในภาพใหญ่ถูกปกครองโดย

ระบบมุนาย ถูกทำให้คิดว่าอำนาจการตัดสินใจในเรื่องใหญ่ๆ ของส่วนรวม คนธรรมดาไม่มี
ยศถาบรรดาศักดิ์ทำไม่ได้ ชาวบ้านถูกระบบอุปถัมภ์ทำให้มีความเชื่อว่าไม่มีหน้าที่เข้าไปยุ่งเกี่ยว
หรือแสดงความคิดเห็นในการตัดสินใจของผู้ปกครอง ความเชื่อนี้ปลูกฝังในฐานคิดของคนไทยลึก
มาก จะเห็นว่าในปัจจุบันภาพเช่นนี้ยังเห็นกันมากมาย นายคิดพูดสั่งข้า ราชการชั้นผู้น้อยว่าฟัง ทำ
ตาม (ในกลุ่มราชการไทย การเมืองภาคประชาชนคงเกิดขึ้นได้ยาก เพราะทัศนคติเรื่อง นาย-
ลูกน้อง ยังไม่เปลี่ยน) เมื่อความเชื่อคนไทยส่วนมากยังเป็นเช่นนี้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งความหมายของคำว่า
ประชาธิปไตยที่ประเทศต้นคิดระบบการปกครองนี้หมายความว่า การปกครองที่ถือมติปวงชนเป็น
ใหญ่ เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งประชาชนต้องรู้จักคำ
ว่าสิทธิและหน้าที่ของประชาชนไปพร้อมๆ กันด้วย จึงจะทำการปกครองร่วมกันได้ เพราะการมี
หน้าที่ของคนทำให้เกิดการปกครองร่วมกัน มิเช่นนั้นจะเรียกร่องแต่สิทธิ หน้าที่เป็นของผู้อื่น ถ้า
คิดเช่นนี้ก็ไม่ได้เกิดการปกครองร่วมกัน เมื่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย พ.ศ. 2475
คณะราษฎรได้ผนวกเอาหน้าที่ในการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ตลอดจนการบริการ
สังคมในด้านต่างๆ เข้ามาเป็นหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับคำว่าประชาธิปไตยที่ควรจะให้
เป็นหน้าที่ของประชาชน ที่ต้องมาพร้อมกับความสามารถของประชาชน ซึ่งจะต้องจำกัดและลด
บทบาทของรัฐลง ดังนั้นภาพที่เกิดหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ อการขยายตัวของอำนาจรัฐ
ไม่ใช่การกระจายอำนาจให้ประชาชนดูแลกันเอง ตัดสินใจกันเอง อำนาจการตัดสินใจยังคงเป็นรัฐ
ตัวแทนของรัฐที่กระจายมาทำหน้าที่ในระดับภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จนถึงปัจจุบันที่เรียกว่า
ข้าราชการประจำ นอกจากอำนาจภาครัฐแล้ว ยังมีผู้กุมอำนาจมากขึ้นคือนักการเมือง ซึ่งยังนับวัน
ก็ยิ่งดูเหมือนว่ามีอำนาจเหนือข้าราชการประจำ ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยนั้นจะเป็น
รูปธรรมได้นั้น คือ ประชาชนต้องเข้าใจและปฏิบัติในเรื่องที่เป็นกิจการของเมืองร่วมกัน เรื่องที่
เป็นเรื่องสาธารณะที่ทุกคนมีส่วนรับประโยชน์ ร่วมกัน มีสิทธิที่จะตัดสินใจเพื่อความสุขของ
ประชาชนในเมืองร่วมกัน แต่สังคมไทยที่ถูกปลูกฝังในเรื่องผู้อุปถัมภ์กับผู้ที่ได้รับการอุปถัมภ์มาเป็น
เวลานาน เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ไม่ได้ปรับโครงสร้างการปกครอง ไม่ได้ปรับกระบวน
ทัศน์การพึ่งพาตนเองของประชาชน ไม่ได้ให้ความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนไม่ได้ฝึกให้ประชาชน
เข้าใจการปกครองตนเอง ประชาธิปไตยไม่ได้สร้างการเมืองภาคประชาชนให้รู้จักสิทธิและหน้าที่
ของพลเมืองไทย ไม่เพียงเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มีระบบตัวแทนของประชาชนที่
ประชาชนเลือกเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชน ในรัฐสภา ซึ่งใช้คำว่า “นักการเมือง ” รัฐให้
ความสำคัญกับการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชนที่เรียกว่าผู้แทนราษฎรเป็นอย่างมาก นักการเมือง
ก็มีความเข้าใจว่าตนเองเป็นผู้แทนของราษฎร มิเสียดประชาชนที่เลือกตนเข้ามา ประชาชนจึงถูก
ปลูกฝังว่าการเมืองคือหน้าที่ของผู้แทน ราษฎรที่ได้เลือกเข้าไปเล่นการเมืองกัน เป็นเรื่องของพรรค
การเมือง ประชาชนมีหน้าที่ไปหย่อนบัตรเลือกผู้แทน มีสิทธิเท่ากันคือคนละ 1 คะแนนเสียง

เท่ากัน คำว่าการเมืองภาคประชาชนจึงไม่มีคนเข้าใจ และเห็นว่าเป็นเรื่องยากถ้าประชาชนจะรวมตัวกันคิดตัดสินใจทำเรื่องสาธารณะร่วมกัน เพราะเป็นหน้าที่ของรัฐ ของข้าราชการ เมื่อต่อมา มืองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ก็เป็นหน้าที่ของ อบต. อบจ.

แต่ในขณะที่ความเข้าใจส่วนมากของประชาชนเป็นเช่นนั้น แต่ก็มีประชาชนอีกส่วนหนึ่ง ที่เคยได้รับการปลูกฝัง หรือการปรับทัศนคติในเรื่องการดูแลตัวเอง การดูแลทรัพยากรของตนเอง การต่อสู้เพื่อการอยู่รอดของตนเอง เป็นผลให้เกิดแรงสะท้อนของสังคมเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ เพราะแท้จริงแล้วพื้นฐานการเมืองภาคประชาชนในประวัติศาสตร์ก็เคยเกิดขึ้นแล้ว จึงเกิดการสะสมถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในหลายเรื่อง ที่สะท้อน ถึงการใช้ชีวิตพึ่งตนเองอย่างสมดุลกับธรรมชาติ พื้นฐานการเมืองภาคประชาชนของไทยมีอยู่บ้างแล้ว เป็นแต่เพียงว่าการพัฒนาประเทศ ไม่ได้มองหาทุนของคนไทยแล้วต่อยอดพัฒนา เพราะอคติที่ว่าคนมีการศึกษาสูงๆ เท่านั้นคือคนมีความรู้พัฒนาประเทศได้ แต่ภูมิปัญญาไทย ทำให้รู้ว่าความรู้สูงๆ นั้นหลายเรื่องนำมาใช้ในวิถีชีวิตของคนไทยในชนบทไม่ทำให้คนไทยพึ่งพาตนเองได้ กลุ่มคนที่ข้าราชการเรียกว่าชาวบ้าน หลายแห่งกลับมีการรวมตัวทำเรื่องสาธารณะร่วมกันจนเกิดการพึ่งพาตนเองได้มีเกิดขึ้นและขยายเครือข่ายภาคประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ โด โดยเฉพาะในระยะหลังที่รัฐบาลเองก็เริ่มมองเห็นจุดอ่อนของการพัฒนาที่มีกรอบความคิดว่านักวิชาการ ข้าราชการเก่งกว่าประชาชนนั้นเริ่มเปลี่ยนไป การพัฒนาที่มาจากบนสั่งการลงล่างเริ่มเปลี่ยนไป (ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา) ทำให้บทบาทของภาคประชาชนเด่นขึ้น ขยายแนวความคิดไปมากขึ้น แต่ก็มิใช่จะราบรื่น เพราะความเชื่อเรื่องประชาชนโง่ จน เจ็บ ยังไม่ได้ถูกลบออกไปจากกลุ่มนักพัฒนา เมื่อประชาชนลุกขึ้นมาทำเรื่องสาธารณะร่วมกันก็จะถูกกล่าวหาว่าเป็นกลุ่มเถื่อน ไม่มีบทบาทหน้าที่ ไม่มีความรู้ความสามารถ จากปัญหาเช่นนี้ กลุ่มประชาชนที่เข้มแข็งที่ทยอยกันปรากฏตัวให้สังคมเห็นมากขึ้น ได้มีบทบาทผลักดันนโยบายทางสังคมแก่รัฐบาลมาแล้วหลายเรื่อง ได้รวมตัวกันผลักดันให้เกิดสภาการเมืองของประชาชนขึ้นบ้าง เรียกว่า สภาองค์กรชุมชน เพื่อเป็นเวทีของภาคประชาชนในการเดินไปสู่การจัดการชีวิตและชุมชนของตนเอง ซึ่งก่อนหน้านี้นี้ได้มีการดำเนินการกันมาก่อนแล้วหลายตำบลจากการสนับสนุนขององค์กรภาคเอกชน (NGO) หลายองค์กรที่จับมือกับนักวิชาการบางกลุ่มขับเคลื่อนให้สังคมเกิดความเป็นประชาสังคมและเป็นภาคีกับองค์กรภาคประชาชน ที่หลายตำบลมีการขับเคลื่อนในลักษณะประชาสังคม คือการมีเวทีพูดคุยกันอย่างสร้างสรรค์ มีประเด็นร่วมในการพูดคุยกัน หาทางออกร่วมกัน มีแกนนำมาร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติกัน เรียกว่า “สภาผู้นำ” จากที่มาเช่นนี้ประกอบกับในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการเมืองของประเทศ ซึ่งได้ออกเป็น พ.ร.บ.สภาพัฒนาการเมือง ให้ไว้ ณ วันที่ 23 มกราคม 2551 ซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองหลายประการ เช่น ในหมวด 5 มาตรา 78 โดยใน (7) การ

กำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง รวมทั้งจัดให้มีสภาพพัฒนาการเมืองที่มีความเป็นอิสระ เพื่อติดตามสอดส่องให้มีการปฏิบัติตามแผนดังกล่าวอย่างเคร่งครัด ในหมวด 5 วงเล็บ 4 กำหนดให้ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบ ให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ ในวงเล็บ 5 ส่งเสริมให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สมาชิกของสภาพพัฒนาการเมืองมาจากหลายกลุ่มแต่ที่สัมพันธ์โดยตรงกับสภาพการเมืองของภาคประชาชน ตาม พ.ร.บ.คือ สมาชิกที่มาจากผู้แทนองค์กรภาคประชาสังคม ซึ่งที่ประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบลเลือกกันให้เหลือ 1 คน ไปพร้อมกับสมาชิกที่มาจากภาคส่วนต่างๆ ซึ่งในแต่ละจังหวัดจะส่งตัวแทนจากสภาองค์กรชุมชนตำบลที่ประชุมระดับจังหวัดไปขับเคลื่อนสภา การเมืองภาคประชาชน แต่ในจังหวัดกลุ่มที่ขับเคลื่อนการเมืองภาคประชาชนตาม พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับ พ.ร.บ.สภาพพัฒนาการเมืองซึ่งมีฐานการก่อเกิดมาจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กรภาคประชาชน ที่มีฐานที่มาจากความร่วมมือกิจกรรม อันเป็นการแก้ปัญหาของท้องถิ่น โดยการส่งเสริมสนับสนุนภาคเอกชนที่ดี จากภาครัฐที่ดี ซึ่งเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมการเมืองของประชาชน ซึ่งนายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม อดีตรองนายกรัฐมนตรี ผู้ซึ่งคลุกคลีอยู่ในวงการพัฒนามานาน ได้แบ่งกลุ่มการเมืองภาคประชาชนนี้ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. การรวมกลุ่มของชาวบ้าน เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ตั้งแต่ระดับกลุ่มระดับตำบล เครือข่ายจังหวัด เครือข่ายประเทศ 2. กลุ่มภาคประชาสังคม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง ชมรมสมาคมต่างๆ องค์กรพัฒนาเอกชน การรวมกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมของภาคธุรกิจ และ 3. องค์กรที่เป็นทางการทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชน ซึ่งรากฐานที่ใหญ่ที่สุดคือกลุ่มของชาวบ้านที่เกิดขึ้นทุกหมู่บ้านทุกตำบลประมาณ 300,000 กลุ่มทั่วประเทศ เช่น กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน และด้วยเหตุที่ใหญ่ที่สุดนี้ถ้ามีความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ของการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เกิดการพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองและจัดการตนเองได้อย่างแท้จริง กลุ่มองค์กรระดับท้องถิ่นจำนวนมากนี้จะเป็นฐานที่ใหญ่และกว้างที่สุด ประชาชนจำนวนมากนี้จึงควรได้รับการยกระดับความคิด เพื่อพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเอง และจัดการตนเองได้อย่างแท้จริง จึงรวมกันผลักดันให้เกิดสภาองค์กรชุมชน จนได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551 ซึ่งเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ.ฉบับนี้ก็คือ ให้เป็นกฎหมายรองรับให้เวทีการพูดคุย ปรีกษาหารือ การทำกิจกรรมการเมืองของภาคประชาชน มีสถานะที่ชัดเจน เป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย สามารถร่วมกันจัดการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของท้องถิ่นของตนได้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ หลากๆ ท้องถิ่นเข้มแข็ง ประเทศก็เข้มแข็ง

ซึ่งจาก พ.ร.บ. ทั้ง 2 ฉบับนี้ในส่วนของ การสนับสนุนให้เกิดการเมืองภาคประชาชนนั้นมีเป้าหมายตรงกัน คือต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเมืองในท้องถิ่นของตนเป็นหลัก เพื่อให้เกิดกิจกรรมอันเป็นสาธารณะในท้องถิ่น แล้วเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายสร้างพลังของการเมืองภาคประชาชน จัดการกับเรื่องของสาธารณะในระดับเครือข่ายจังหวัด ภูมิภาค ประเทศหรือเครือข่ายประเด็น เช่น เรื่องน้ำที่ มีต้นน้ำถึงปลายน้ำ หรือประเด็นสิ่งแวดล้อม ประเด็นสวัสดิการซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประชาชน สภาพพัฒนาการเมืองจะเป็นกลุ่มคณะกรรมการที่มีตัวแทนมาจากภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะมาจากตัวแทนกลุ่มองค์กรจากทุกจังหวัด จะคิด ยุทธศาสตร์และการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมตามยุทธศาสตร์ เช่น การสนับสนุนความรู้ การสนับสนุนงบประมาณ ในขณะที่สภาองค์กรชุมชนตำบลซึ่งมาจากกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน ในตำบล ที่ผ่านการจัดตั้งจากผู้นำหมู่บ้าน จากกำนัน มาร่วมกันดำเนินการวางแผน พัฒนาท้องถิ่นของตนร่วมกัน อย่างเป็นทางการร่วมมือกับองค์กรบริการส่วนตำบลและหน่วยงานราชการ ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน ดังนั้น องค์กรที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการเมืองภาคประชาชนในตำบลคือ สภาองค์กร ชุมชนตำบลที่เป็นสภาที่รวมตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ ในตำบล หรืออาจจะมืองค์กรต่างๆ ที่ รวมกลุ่มกัน ขับเคลื่อนกิจกรรมอันอยู่ในลักษณะการเมืองภาคประชาชน ซึ่งก็สามารถได้รับการสนับสนุนจากสภาพัฒนาการเมืองตาม พ.ร.บ. ได้เช่นเดียวกัน ในช่วง ระยะเวลาของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งผูกกับ พ.ร.บ. สภาพัฒนาการเมือง ที่ต้องมีสมาชิก ส่วนหนึ่งมาจากการคัดเลือกตัวแทนจากการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลนี้เอง การสนับสนุนให้เกิดการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลจึงดำเนินการอย่างรีบด่วน เพื่อให้เกิดการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลระดับจังหวัด แล้วคัดเพียง ผู้แทนไปจังหวัดละ 1 คน เป็นการรีบด่วนให้ทันเวลาที่กำหนดไว้ จึงทำให้ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของ คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล การมีทัศนคติต่อการทำงานเพื่อส่วนรวม การ มีกระบวนการที่จะมีเวทีคิดร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกันยังไม่เกิดขึ้น หลายตำบลเมื่อประชุมจัดตั้งแล้วได้ คณะกรรมการแล้วก็ไม่ทราบจะทำอะไรต่อ หลายตำบลที่มีฐานการทำงานร่วมกันของคนในตำบล ในลักษณะสภามาบ้างแล้วก็สามารถดำเนินการต่อได้เพราะ อาจจะยังไม่เข้าใจในคำว่าการเมืองภาคประชาชน เป็นส่วนสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นตามระบอบการปกครองของไทยคือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข ดังนั้น ในการพัฒนาศักยภาพ คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้น ตาม พ.ร.บ. ใหม่ นี้ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการ และควรมีกระบวนการพัฒนาที่เป็น การสร้างการเรียนรู้จากการได้ปฏิบัติจริง ตามหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ แต่เนื่องจากคณะกรรมการมาจากหลากหลายกลุ่ม หลายอาชีพ มีพื้นฐานความเข้าใจ การเข้าร่วมกระบวนการการเมืองภาคประชาชนแตกต่างกัน จึงต้องมีกระบวนการพัฒนาที่จัดว่าเป็นนวัตกรรมสร้างการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เข้ารับการพัฒนาศักยภาพได้เกิดการเปลี่ยนแปลง และนำไปจัดกระบวนการเรียนรู้ ในหมู่บ้านในตำบลของตนได้

การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อสร้างการเมืองภาคประชาชนที่ผู้วิจัยได้ศึกษา มี 3 ตำบล ในจังหวัดสมุทรสงคราม ที่จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลแล้ว คือ ตำบลคลองจินดา อำเภอเมือง ตำบลบางนางลี่ อำเภออัมพวา และตำบลโรงหีบ อำเภอบางคนที แต่การเมืองภาคประชาชนของประเทศไทยมีตำบลที่ได้ดำเนินการพัฒนาการมาจนเป็นศูนย์เรียนรู้ ในกิจกรรมอันเป็นมาจากการเมืองภาคประชาชน ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกศึกษา 2 ตำบล คือตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการศึกษาตำบลที่มีกระบวนการความเป็นการเมืองภาคประชาชนมาด้วย ยกกันแล้วนี้จะทำให้ทราบว่า การที่จะสร้างการเรียนรู้ ให้กับตำบลที่จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนใหม่นั้น ควรจะคำนึงถึงอะไรบ้าง เป็นการต่อยอดภูมิปัญญาด้านสังคมของชุมชน จากการศึกษาตำบลไม้เรียง และตำบลหนองสาหร่าย ได้บทเรียนการขับเคลื่อนสภาผู้นำชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1. ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้นำของหลักการมีส่วนร่วม นั้น ทุกคนมีความสำคัญเท่ากัน แต่มีความสามารถที่แตกต่างกัน ซึ่งนั่นหมายถึงทุกคนต้องมีความเป็นผู้นำอยู่ในตัวพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่การนำในแต่ละเรื่องได้ แต่ในการดำเนินการเช่นนี้ต้องมีผู้นำคนหนึ่ง ทำหน้าที่เชื่อมประสานความสามารถของทีมงานเข้าด้วยกัน โดยให้ทุกคนมีเป้าหมายที่เดิน ไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน เป็นเป้าหมายเพื่อส่วนรวมของตำบล การมีเป้าหมาย ร่วมกันนี้ทำให้กรรมการสภาผู้นำมาร่วมประชุม โดยไม่ได้คิดเรื่องค่าตอบแทน ค่ารถ ที่จะมาคุยกัน ประึกษากัน ร่วมเวที กัน เพราะทุกคนมีเป้าหมายร่วมกัน แล้วนำความเก่งความสามารถที่แตกต่างออกมาใช้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ที่ตำบลไม้เรียงและตำบลหนองสาหร่าย ใช้เรื่อง การพึ่งพาตนเองของชุมชนเป็นเป้าหมายเหมือนกัน โดยมีกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นกิจกรรมเชื่อมร้อยคนเก่ง ที่หลากหลายมาสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยผู้นำหลักนั้นต้องทำตัวให้เป็นแบบอย่างของการพึ่งพาตนเอง เพื่อให้คนพร้อมที่จะเดินตาม คือการแสดงความมุ่งมั่น อดทนต่อปัญหาต่างๆ ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวปฏิบัติ คือ ความมีเหตุมีผล ความพอประมาณ การมีภูมิคุ้มกัน และเป็นคนใฝ่รู้ เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา พร้อมกับดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ทำให้คนในทีมในกลุ่มพร้อมจะเดินตามไปด้วยกัน ผลที่ตามมาของการมีผู้นำที่มีหลักปฏิบัติจะนำมาซึ่งองค์ประกอบ ที่ 2 คือการมีเวทีพูดคุยกันเป็นประจำ เนื่องจากผู้นำมีความเชื่อว่าทุกคนมีความ มั่งคั่ง มีความสามารถในตนเองอย่างแตกต่างกัน ในเวทีการพูดคุยจึงต้องมีการให้คนในเวทีได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น การใช้เหตุผลในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าการใช้อารมณ์ความรู้สึก นั่นคือต้องมีข้อมูล ความรู้สนับสนุนการแสดงความคิดเห็นของตน ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้ นี้ทั้ง 2 ตำบลใช้ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลของชุมชนทุกหมู่บ้านมาจัดเป็นฐานข้อมูลด้านต่างๆ นำเสนอเข้าสู่เวทีการประชุม เพื่อนำไปสู่การคิดตัดสินใจร่วมกัน ไม่มีใคร สั่งใคร ไม่ต้องนับคะแนนจากการยกมือเสียงข้างมาก เพราะมีความเชื่อว่าความคิดทุกคนมีคุณค่า ต้องรับฟัง หากยังเข้ากันไม่ได้กับความคิดส่วนมากก็หาวิธีการให้มีการรับฟังซึ่งกันและกันด้วยข้อมูล ความรู้ เมื่อมีการคิดร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน ก็เลือก

กิจกรรมที่สามารถทำได้สำเร็จ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญข้อที่ 3 เพราะตามหลักสังคมไทย หลายคนจะรอความสำเร็จของคนอื่น ก่อน ถ้าสำเร็จจึงยอมรับและทำตาม ที่ไม่เรียงทำเรื่องแก้ปัญหา รากายทางพาราได้สำเร็จ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในตำบล คนในตำบลจึงยอมรับจนเกิดการดำเนินการเรื่องอื่นๆ จนเกิดเป็นสภาผู้นำตำบลไม่เรียง ตำบลหนองสาหร่าย ทำเรื่องสวัสดิการชุมชน ธนาคารชุมชน ธนาคารความดี เมื่อตัดสินใจทำกิจกรรมที่จะไปสู่เป้าหมายร่วมกันให้ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมต้องมีความรู้ ต้องมีข้อมูล ต้องมีผู้เข้ามาช่วยส่งเสริมสนับสนุนเรื่องความรู้ในบางเรื่อง ที่คนในองค์กรยังขาดอยู่ เป็นองค์ประกอบที่ 4 ที่ทั้ง 2 แห่ง ได้นำกลับมาสร้างความเป็นสภาที่เข้มแข็ง เช่นที่ตำบลไม่เรียงมีมูลนิธิหมู่บ้านเข้ามาช่วยจัดระบบ ข้อมูลให้เป็นฐานข้อมูลที่สามารถสร้างการเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ความรู้จากข้อมูล การจัดกระบวนการแผนแม่บทชุมชนในลักษณะของการให้ ชุมชนมีการวิจัยโดยประชาชนที่เรียกว่าประชาพิชญ์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ กระบวนการแผนแม่บทชุมชนเผยแพร่ไปทั่วประเทศ ในขณะที่หนองสาหร่ายมีภาคีเข้ามาช่วยเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ธนาคาร ธ .ก.ส. ที่ช่วยจัดระบบข้อมูลของชุมชนและเมื่อมีกระบวนการเรียนรู้จากข้อมูล การจัดระบบข้อมูล การมีกิจกรรมที่เกิดจากการตัดสินใจ ต้องมีกระบวนการถอดบทเรียนรู้ความรู้ในเวทีการเรียนรู้ของสภาผู้นำชุมชนเป็นองค์ประกอบที่ 5 การมีเวทีการเรียนรู้ที่ทำให้สภาผู้นำขับเคลื่อนสภาด้วยความรู้ไม่ใช่ความรู้สึก เกิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้นี้จะทำให้เกิดกิจกรรมการฝึกอาชีพของคนในชุมชน ที่มีความต้องการพัฒนาอาชีพหรือสร้างอาชีพเสริม การมีความรู้จากภูมิปัญญา จากผลงานของกลุ่มต่างๆ มาเป็นความรู้ไว้ที่ศูนย์การเรียนรู้ คนที่รู้จักตำบลทั้ง 2 ตำบลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มาศึกษาดูงานมีความรู้เผยแพร่ สร้างความรู้ขยายออกไป คนในตำบลก็มีแหล่งเรียนรู้ของตน เป็นผลจากทุกคนมีส่วนร่วม การเรียนรู้จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสภาผู้นำชุมชน องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ สอดคล้องกับวินัย 5 ประการขององค์กรแห่งการเรียนรู้ คือ องค์กรที่เข้มแข็ง จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลในองค์กรมีการเรียนรู้ บุคคลในองค์กรเป็นบุคคลที่รอบรู้ มีรูปแบบการคิดที่เป็นสิ่งกำหนด พฤติกรรมการปฏิบัติงาน มีวิสัยทัศน์ร่วมเรียนรู้เป็นทีม มีความคิดเป็นระบบ องค์กรต้องมีการสร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนแนวคิดระหว่างกัน ทำให้คนในองค์กร มีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกัน นำไปสู่ผลงานที่มีประสิทธิภาพ

การแก้ปัญหาของตำบลที่มีสาเหตุของปัญหาแตกต่างกัน การมีวิธีแก้ปัญหาเหมือนกันจึงไม่สามารถแก้ได้ ผู้นำทั้งสองตำบลไม่ใช้วิธีปกติที่เคยทำกันมาในการแก้ปัญหา ต้องมีการจัดการใหม่ เป็นนวัตกรรมทางสังคมในการแก้ปัญหา ตำบลหนองสาหร่าย คือ นาย ศิวโรฒ จิตนิยม ตำบลไม่เรียง คือ นายประยงค์ ธรรมรงค์ ทั้งสองตำบลมีหลักการในการแก้ไขปัญหาเหมือนกัน คือการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการเรียนรู้ จนเกิดปัญญาที่สามารถถ่ายทอดกระบวนการอย่างเป็นรูปธรรม ให้กับผู้นำศึกษาดูงาน จากบทเรียนที่ได้ศึกษาตำบลต้นแบบที่มีสภาผู้นำเป็นศูนย์รวมแกนนำชุมชนวางแผนชุมชนและปฏิบัติตามแผนของชุมชนจนเกิดกิจกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ผู้วิจัยจึงนำ

หลักการ พร้อมองค์ประกอบความเป็นสภาการเมือง ภาค ประชาชนนี้ น มาสร้างหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ ตำบลที่จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลใน จังหวัดสมุทรสงคราม 3 ตำบล คือ ตำบลคลองเงิน ตำบลนางลี่ ตำบลโรงหีบ เป็นตำบลศึกษานวัตกรรมการเรียนรู้ สภาองค์กรชุมชน ตำบล เพื่อสร้างการเมืองภาคประชาชน โดยการวิจัยปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม คือผู้วิจัยและแกนนำ ร่วมกระบวนการวิจัยไปด้วยกัน พร้อมกับการปฏิบัติจริงในพื้นที่

กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น นำหลักการจัดการความรู้ และการสร้างกระบวนการ เรียนรู้มาเป็นฐานคิดในการจัดทำหลักสูตรการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ซึ่งในหลักการจัดการ ความรู้นั้นต้องมีผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เรียกว่าผู้ทำหน้าที่ เป็น วิทยากร กระบวนการ (facilitator) ซึ่งในบทบาทของสภาองค์กรชุมชนนั้น คือแกนนำของกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ได้จัดแจ้งเป็นกลุ่มองค์กรในตำบล มีผู้แทนกลุ่มมาร่วม กันเป็นคณะกรรมการสภาหมู่บ้านละ 2 คน ผู้แทนจาก กลุ่มระหว่างหมู่บ้านอีกกลุ่มละ 2 คน จำนวนผู้เป็นสมาชิกองค์กรในชุมชน ของแต่ละตำบลจึงไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับองค์กรระหว่างหมู่บ้านที่มีมากน้อยต่างกัน จำนวนหมู่บ้านที่มีต่างกัน และการมีจำนวนตัวแทนกลุ่มองค์กรของแต่ละหมู่บ้านแต่ละกลุ่มองค์กรที่ไม่เท่ากัน จึงมีผลถึงจำนวน ผู้ทรงคุณวุฒิของแต่ละตำบลที่จะมาร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย เพราะจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิตั้งเป็น 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกสภาองค์กรชุมชน จากคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนทุกคนจะมีผู้มีความสามารถ ในการทำหน้าที่เป็นผู้นำในการจัด กระบวนการเรียนรู้ของสภาได้ไม่เท่ากัน บางคน เคยผ่านการอบรมจากหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชนในการทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการมาก่อนแล้ว บางคนเคยทำหน้าที่จัดประชุมเวทีชาวบ้านมาแล้ว จะมีความเข้าใจในเรื่องการเอื้อให้เกิด การคิดร่วมกัน การฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่มีผู้ใดจะมีอำนาจคิดให้สั่งการให้คนอื่น ไปปฏิบัติ ดังนั้นในกระบวนการการเรียนรู้นี้ จึงต้องเลือกผู้นำที่มีความสามารถจัด กระบวนการเรียนรู้ได้ มาเป็นแกนนำในการฝึกปฏิบัติทำหน้าที่เป็นทีมวิทยากรกระบวนการเรียนรู้ ที่จะไปจัดเวทีชาวบ้านให้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกรรมการสภา ตามหลักการจัดการความรู้ที่มีความเชื่อว่าทุกคนมีความรู้ ผ่องใสในตอนที่เกิดจากการมีประสบการณ์มายาวนาน และกลุ่มองค์กรเหล่านี้ก็มีกิจกรรมของตนเอง แล้วมีความรู้ในการสร้างกิจกรรมของกลุ่มตนเองมาแล้ว ถ้าทีมวิทยากร กระบวนการสามารถจัด เวทีให้ทุกคนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ จะสามารถนำความรู้ นำประสบการณ์ออกมาแลกเปลี่ยน กันที่จะเดินสู่เป้าหมายร่วมกัน

นอกจากหลักการการจัดการความรู้ กระบวนการสร้างการเรียนรู้แล้ว ผู้วิจัยยังนำหลักการ ประชาสังคมมาร่วมก ะบวนการสร้างการเรียนรู้ด้วย เพราะประชาสังคมคือการสร้างการมีส่วนร่วมของคนที่มีความประสงค์ร่วมกัน คิด ตัดสินใจ ปฏิบัติร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมร่วมกัน กระบวนการประชาสังคม ทำให้เกิดการเมืองภาคประชาชน จะเห็นว่าความเป็นประชาธิปไตยที่ แท้จริงนั้น ประชาชน ต้องมีความคิดและ ปฏิบัติในเรื่องการเมืองภาคประชาชน ต้องมีกระบวนการ ประชาสังคมให้เกิดการคิดร่วมกันตัดสินใจร่วมกัน เพื่อความสัมพันธ์แนวระนาบที่จะทำให้เกิดการ

ปฏิบัติเพื่อส่วนรวมร่วมกัน โดยมีหลักการ การจัดการความรู้และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้คนที่มีความรู้มีประสบการณ์ต่างกันมา แลกเปลี่ยนกัน มีความรู้สากลมาประกอบเข้ามาเป็น ความรู้ใหม่ เพราะการปกครองโดยประชาชนนั้น ท่านพระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต ได้ให้ข้อคิดไว้ ว่า คำว่าประชาธิปไตยโดยประชาชนนั้นเป็นการเตือนให้รู้สึว่าคุณภาพของประชาธิปไตยอยู่ที่ คุณภาพของประชาชน คือถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมี คุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยเลวด้วย ซึ่งคุณภาพของประชาชนต้อง ขึ้นอยู่กับ การศึกษา ซึ่งความหมายของการศึกษาไม่ใช่การเรียนในชั้นเรียนเท่านั้น ไม่ใช่การท่องจำ ไม่ใช่การ รู้วิชา แต่การศึกษาหมายถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต การนำความรู้ภายในตนบวกความรู้สากล มาสร้าง เป็นความรู้ใหม่ นำไปปฏิบัติ เกิด พัฒนาคำความรู้ต่อเนื่อง นำความรู้ที่ได้เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนา สังคม พัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศชาติ

จากหลักการเช่นนี้ จึงจัดทำหลักสูตรร่วมกับแกนนำของชุมชน เพื่อทราบว่าแกนนำของทั้ง 3 ตำบลต้องการเรียนรู้ อะไรที่จะไปขับเคลื่อน ความเป็นการเมือง ภาคประชาชนของสภา ใน หลักสูตรจึงต้องมี จุดประสงค์ของหลักสูตร คือ

1. เพื่อให้แกนนำสภาองค์กรชุมชนตำบลได้ เรียนรู้นวัตกรรมกระบวนการประชุมสภา องค์กรชุมชนตำบล
2. นำกระบวนการที่เรียนรู้ไปดำเนินการในการประชุมสภาฯในตำบล
3. ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ เข้าใจบทบาทของการเป็นผู้นำการเมืองภาค ประชาชน เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมอันเป็นเรื่องของส่วนรวมตามภารกิจของ สภาองค์กร ชุมชน ใน พ.ร.บ. มาตรา 21

กลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับการพัฒนาการเรี ยนรู้ คือแกนนำของตำบล ตำบลละ 10 คน ที่มี จำนวน 10 คนนั้นเป็นจำนวนที่ เหมาะสมกับการจัดทีม วิทยากรกระบวนการที่มีบทบาททั้งเป็นผู้ กระตุ้นให้เกิดความคิดร่วมกัน การมีเทคนิคสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วม การจัดทำเอกสาร การ บันเทิงความคิด เห็นของผู้เข้าร่วมประชุมสภา การติดต่อประสานงาน การมีจำนวนที่เหมาะสมก็จะ ช่วยให้เกิดทีม ทำงานตามหลักประชาธิปไตย เมื่อได้กลุ่มเป้าหมายแล้วทำความเข้าใจกับ กลุ่มเป้าหมายถึงกระบวนการที่จะเรียนรู้ร่วมกันตามหลักสูตร ซึ่งหลักสูตรที่คิดขึ้นร่วมกันในครั้งนี้ จัดว่าเป็นนวัตกรรมของสภาองค์กรตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม

ประการแรกคือ การอบรมจบในแต่ละเรื่องแล้วนำไปปฏิบัติในพื้นที่ของตนทันที แล้วถอด บทเรียนที่แต่ละตำบลปฏิบัติมานำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน แล้วเรียนรู้เรื่องต่อไป นำไปปฏิบัติ ต่อ ทำเช่นนี้จนจบหลักสูตร ในหลักสูตรการสร้างการเรียนรู้นี้มีเป้าหมายคือตำบลทั้ง 3 ตำบลจะได้ แผนของชุมชน ซึ่งกระบวนการทำแผนนี้คณะกรรมการสภาที่เป็นแกนนำเข้ารับการเรียนรู้แล้วจะ นำไปสร้างการเรี ยนรู้ของสภาองค์กรชุมชนตำบลต่อ แล้วให้คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล ปฏิบัติการ ในเรื่องข้อมูลของตำบล วิเคราะห์ข้อมูลของตำบล จนเกิดแผนของตำบล ในแต่ละเวที

การเรียนรู้ต้องมีการถอดบทเรียน นำผลการถอดบทเรียนแต่ ละด้านมาแลกเปลี่ยนกัน โดยผู้วิจัยเป็นวิทยากรกระบวนการ หลักเป็นผู้หลอมรวมบทเรียนของ 3 ตำบลให้ กลายเป็นความรู้ใหม่ในการพัฒนาสภาการเมืองภาค ประชาชนต่อไป ตามหลักการจัดการความรู้ที่ว่าเมื่อคนเรามีความรู้ นำความรู้มาแลกเปลี่ยนกัน จะได้ความรู้จากผู้อื่นเพิ่ม ได้นำความรู้ใหม่มาต่อยอดความรู้เก่าจะเกิดเป็นเกลียวความรู้ ไม่หยุดนิ่ง แต่คณะกรรมการต้องเป็นคนที่ใฝ่เรียนรู้ไม่ทำตัวเป็นน้ำเต็ม แก้ว ยิ่งนึกว่าไม่รู้จะรู้ ถ้านี้กว่ารู้แล้วจะไม่รู้ จากหลักสูตรการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชนผ่านกระบวนการการจัดทำแผน ชุมชนของสภาองค์กรชุมชนตำบล ที่จัดสร้างขึ้นแล้ว ได้นำ ไปจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2552 ถึงเดือนมกราคม 2553 มีเวทีการเรียนรู้ 6 เวทีต่อเนื่องกัน

เวทีที่ 1 เป็นเวทีแรกของการนำแกนนำ 3 ตำบลมาพัฒนาพร้อมกัน การสร้างแกนนำให้เข้าใจเรื่องการเมืองภาคประชาชนนั้นต้องมีกระบวนการปรับกระบวนการทัศนคติจากความคิด ว่าเรื่องการเมือง เป็นของนักการเมือง เรื่องปัญหาต่างๆในตำบลเป็นเรื่องของหน่วยงานภาครัฐ หรือ อบต. หรือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ไม่เคยนึกว่าเป็นเรื่องของเรา มาเป็นความเข้าใจว่า การเมืองเป็นเรื่องของประชาชนทุกคน เพราะการเมืองเป็นกิจการของเมืองของเรา ซึ่งในที่นี้ เมืองหมายถึงหมู่บ้าน หมายถึงตำบลของเรา เราต้องการให้เมืองเราเป็นอย่างไรเราต้องช่วยกัน เราคือผู้มีส่วนร่วมในการสร้างการเมือง จึงเป็นการเมืองภาคประชาชน วิธีการคือเชิญผู้มีประสบการณ์การขับเคลื่อนเรื่องประชาธิปไตยในชุมชน ผู้ที่เป็นแรงขับเคลื่อนผลักดันให้เกิด พบ . สภาองค์กรชุมชน คือ ครูสอน รูปสูง มาเปิดประเด็นการเมืองภาคประชาชน มาเล่าประสบการณ์การเมืองภาคประชาชน ที่ตำบลท่านางแนว จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็น การ จุดประกายความเป็นการเมืองภาคประชาชนให้ก็ บแกนนำสภาที่จะทำหน้าที่เป็น วิทยากรกระบวนการทั้ง 3 ตำบล และเพื่อให้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยภาคประชาชน ประชาชนต้องเป็นนักการเมืองภาคประชาชน ต้องมีกระบวนการให้นำไปสู่การปฏิบัติ ผู้จัดกระบวนการ เรียนรู้ได้สร้างประเด็นให้คิดถึง เป้าหมายของตำบล ให้วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ตำบลมีสภาพเป็นอย่างไร และควรมีข้อมูลอะไรบ้างที่จะต้องมาสู่เวทีวิเคราะห์ร่วมกัน การตั้งประเด็นทำให้เกิด การคิดร่วมกันเป็นการเปิดโอกาสให้คน นำความคิดนำความรู้ของตนออกมารวมกับความคิดของผู้อื่น หาข้อสรุปด้วยกัน ซึ่งเป็นการเริ่มต้นให้เข้าใจคำว่า ความคิดที่หลากหลายมีคุณค่าถ้าสามารถหลอมรวมกันได้ การได้ฟังกันทำให้รู้จักกันมากขึ้นทำให้มีความรู้มากขึ้นทำให้มีความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น การมีกระบวนการเช่นนี้เป็นการสร้าง พื้นฐานความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุด ไม่ต้องเรียกร้องจากใครเพราะพวกเราพร้อมสร้างกันเองได้ หลังจาก นั้นแกนนำของสภาองค์กรชุมชนตำบลมีการวางแผนจัดเวทีสภาของตำบลตนเองว่าแต่ละตำบลจะจัดประชุมสภาเมื่อใด มีกระบวนการอย่างไร ในการจัดเวทีตำบล มีการนำข้อมูลของหมู่บ้านมาสู่ การวิเคราะห์ร่วมกัน

เวทีที่ 2 เป็นการสร้างการเรียนรู้การจัดทำฐานข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การประมวล ความสัมพันธ์ของข้อมูล ทำให้เห็นว่ากลุ่มองค์กรของชุมชนมีความสัมพันธ์กับเรื่องของทรัพยากร ในชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชน โครงสร้างพื้นฐานของตำบล หากส่วนหนึ่งส่วนใดมีปัญหาหยาบส่งผล ต่อกลุ่มองค์กรนั้นๆด้วย ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องระบบของชุมชน การตั้งประเด็นให้แก่นำเห็น ความสำคัญของการที่แต่ละส่วนในสังคมต้อง ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด เพราะทุกส่วนของ สังคมสัมพันธ์กันเป็นระบบ และต้อง มีส่วนร่วมกันเพื่อ จัดการทุนของชุมชน เพื่อดำเนิน การ การเมืองของเราให้เข้มแข็งมีความสุข ซึ่งแก่นำก็ได้มีการปรับกระบวนการทัศนเพิ่มเติมขึ้น จนเกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศนไปพร้อมกับการดำเนินการขยายความรู้ความเข้าใจใน เวทีสภา องค์กรชุมชนของตำบลต่อเนื่อง หลังจากเรียนรู้พร้อมกันทั้ง 3 ตำบล เพราะในเวทีที่เรียนรู้ร่วมกัน เวที 3 คือ การสร้างการเรียนรู้เรื่องการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดเป้าหมายระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว แล้วเลือกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนในหมู่บ้านในตำบลมากที่สุด เป็นเรื่องที่น่าห่วงใยมากที่สุดมาดำเนินการก่อน และได้เรียนรู้การเขียนแผน การเขียนโครงการ เพื่อนำไปขยายการเรียนรู้แก่ สมาชิกองค์กรชุมชน ตำบลของแต่ละตำบล ต่อ และดำเนินการจนได้แผนของชุมชนเสนอต่อ อบต . เพื่อเป็นแผนการส่วนหนึ่งของภาคประชาชน การเรียนรู้จากการเก็บข้อมูลของคณะกรรมการสภา องค์กรชุมชนแต่ละตำบล ทำให้เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้มากมาย แก่นำที่เข้ารับ การเรียนรู้ได้รับ ได้นำไปปฏิบัติด้วยตนเอง ในเวทีการเรียนรู้ คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนทุกตำบลได้เรียนรู้การทำแผนของชุมชน ต่อเนื่องจนเกิดผลที่เปลี่ยนแปลงดีขึ้น ไปจากเดิม ในกระบวนการเรียนรู้แต่ละ เวทีที่แก่นำของ 3 ตำบลมาเรียนรู้ร่วมกันจะมีการฝึกทักษะการทำเวทีชาวบ้าน การให้ความรู้ ทัศนคติในเรื่องความเป็นการเมืองภาคประชาชน ประโยชน์การมีสภาองค์กร ชุมชนตำบล การฝึก เทคนิคการระดมความคิด การรวมความคิด การตั้งประเด็นให้เวทีมีการพูดคุยกัน ฝึกการทำแผนจัด เวทีการเรียนรู้ แก่นำผู้เข้ารับ การอบรมได้เรียนรู้ร่วมกันจนเกิดความเป็นเครือข่ายกันของแก่นำ ทั้ง 3 ตำบล

เมื่อการดำเนินการจัดการเรียนรู้และปฏิบัติจริงในพื้นที่ครบตามหลักสูตรการเรียนรู้ พบว่า คณะแก่นำของสภาทั้ง 3 ตำบล มีความรู้ในเรื่องการเมือง ภาคประชาชนเพิ่มขึ้นจากเดิมทุกคน และมีความพึงพอใจที่เข้ารับการเรียนรู้ในระดับพอใจมาก แต่ผลที่เป็นรูปธรรมหลังจากการ ปฏิบัติแล้วคือ

ตำบลคลองเงิน ได้แผนชุมชน ฉบับที่ 2 หลังจากฉบับที่ 1 ดำเนินการไปแล้วในช่วงปี 2547 - 2551 แก่นำสภาซึ่งเป็นผู้ใหญ่ช่วยกันวาดวิสัยทัศน์ ให้เด็กเยาวชน นำความฝันของผู้ใหญ่มาเติม ฝันของตนแล้ววาดเป็นภาพของเด็กและผู้ใหญ่ร่วมกัน เกิดต้นกล้าเยาวชนการเมืองภาคประชาชน แผนชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้การเมืองภาคประชาชน นี้ได้นำเสนอไปที่ อบต . คลองเงิน เพื่อเตรียมเข้าสภาพิจารณาร่วมกับแผนของ อบต.ต่อไป แก่นำของสภาที่มีบทบาท เป็นเลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการสภา ได้รับการพัฒนาให้มีความสามารถเป็นวิทยากรให้กับตำบลที่จะขยายผลการ

จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล มีความสามารถนำกระบวนการเวทีสภาตำบลได้ เช่นเดียวกับร้อง
ประธานสภาซึ่งมีความกล้าหาญที่จะทำหน้าที่ของตนได้ จากกระบวนการนี้ คณะกรรมการสภาได้
ร่วมกันคิดกิจกรรมอันเป็นเรื่องของสาธารณะหลายเรื่อง ถึงแม้จะเสนอ อบต. ไปแล้วแต่ก็ไม่ได้รอ
ว่าจะได้บรรจุเข้าแผน อบต. หรือไม่ หลายกิจกรรมได้นำมาดำเนินการกันต่อเนื่อง ในวันประชุม
สภาร่วมกันทุกวันที่ 19 ของเดือน เช่น การตกลงขยายผล การจัดทำโครงการเดินตามรอย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องการพึ่งตนเอง จากหมู่ 7 ไปยังหมู่ 9 และหมู่ 3 ที่ผู้นำของ
หมู่บ้านสมัครใจร่วมกันดำเนินการ โดยไม่ได้พูดถึงเรื่องงบประมาณที่จะขอสนับสนุน

ตำบลโรงหีบ แคนนำมีความเข้าใจเรื่องการประชุมที่สร้างการมีส่วนร่วม การคิดร่วมกัน มี
การใช้กิจกรรมสร้างสวัสดิการชุมชน ที่ได้จากแผนชุมชน มาเป็นกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมของ
คนในหมู่บ้านในตำบล คณะกรรมการ สภามีความเข้าใจในเรื่องการประชุมที่เรียกว่าประชาคม
ความคิดทุกคนมีคุณค่า ให้ความสำคัญกับผู้เข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าการพูดของผู้เป็น
ประธานสภาฯ

ตำบลบางนางลี่ มีการเสนอข้อความวิสัยทัศน์ ที่เกิดจากการคิดร่วมกันของสภา องค์กร
ชุมชนให้ออบต. พิจารณาเพื่อปรับให้เป็นวิสัยทัศน์เดียวกัน กำหนดเป้าหมายและวิธีการขับเคลื่อน
แผนร่วมกันกับอบต. มีการเตรียมการสร้างความรู้ คณะกรรมการสภาฯเพิ่ม ในเรื่องการทำแผนที่
ยุทธศาสตร์และแกนนำของสภาที่เข้าร่วมการเรียนรู้มีความสามารถที่จะจัดการประชุมแบบประชา
สังคมได้อย่างมีความมั่นใจมากขึ้น

สรุปกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้สภาองค์กรชุมชนตำบล ผู้
การเมืองภาคประชาชน

สรุปการเมืองภาคประชาชนเป็นเรื่องที่สร้างได้ สภาองค์กรชุมชนตำบลสามารถสร้างการเมืองภาคประชาชนได้ ถ้าใช้กระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นการสร้างคน คนที่มีความรู้คู่คุณธรรม สร้างความเป็นการเมืองภาคประชาชนที่สร้างสรรค์ กระบวนการอบรมควรเป็นการสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ปัญญาสร้างคน มีปัญญานำไปสร้างเงิน สร้างงาน เงินเป็นตัวตั้งสร้างความเห็นแก่ตัว แยกความสามัคคี

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ในการสร้างการเรียนรู้แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือการเป็นครูเชี่ยวชาญของสถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง ที่จัดการเรียนรู้ให้กับประชาชนทั่วไปที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งต้องคิดหลักสูตรทดลองปฏิบัติการจัดการศึกษาให้กับประชาชนอยู่เสมอ และทางอ้อมคือการเป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล และการเป็นประธานคณะกรรมการการประชุมสภาฯ ระดับจังหวัด การเป็นตัวแทนของจังหวัดร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินการศึกษาระดับชาติ จึงต้องมีการคิดพัฒนาให้สภาองค์กรชุมชนตำบลมีการขับเคลื่อนไปสู่การเมืองภาคประชาชนที่เข้มแข็ง เพราะหากประชาชนเข้าใจคำว่าการเมืองภาคประชาชน จะเข้าใจความเป็นประชาธิปไตย การออกมาเรียกร้องจะไม่เกิดขึ้น เพราะทุกตำบลได้มีสภาที่สร้างประชาธิปไตยอยู่แล้ว จากความรับผิดชอบดังกล่าว ทำให้ต้องหาแนววัตกรรมการสร้างการเมืองภาคประชาชน การวิจัยครั้งนี้ ทำให้ สร้างความเชื่อมั่นว่าการสร้างการเรียนรู้ให้ผู้นำของสภาบางคนเสียก่อนเป็น เรื่องสำคัญ เพราะจะทำให้

ทุกคนที่เป็นคณะกรรมการได้เรียนรู้ไปพร้อมกัน เป็นเรื่องทำได้ยากการถูกสะสมความคิดหวังพึ่งพาผู้อื่นมาอย่างยาวนานแก้ไขไม่ได้ในเวลาอบรมเพียง 2-3 วัน การที่เลือกผู้นำบางคนมาเป็นผู้นำในการกลับไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อ เป็นเรื่องทำได้ แต่ต้องให้เกิดความต่อเนื่อง หลังจากอบรมต้องทบทวนติดตามเติมเต็มอยู่เสมอ หน่วยงานหลายหน่วยงานคิดว่าอบรมให้แล้วทำไมทำไม่ได้ ก็เพราะไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องทำซ้ำหลายๆ ครั้ง การพัฒนาคนต้องลงทุน

ในการสร้างการเรียนรู้แก่นำต้องไม่ทำแบบธรรมดา ต้องให้ความสำคัญกับแก่นนำที่เข้ารับการเรียนรู้ ให้เขาได้รู้สึกว่าเขาคือคนสำคัญที่จะเป็นแกนจัดสังคม ต้องมีการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ สร้างแรงบันดาลใจที่ทำให้เขาเกิดความต้องการปฏิบัติออกมาจากข้างใน อย่ามุ่งเพียงสร้างแรงจูงใจ เพราะแรงจูงใจอาจจะทำให้ต้องการเพียงชั่วคราวที่ มีคนมาจูงใจ แต่แรงบันดาลใจระเบิดจากข้างในของผู้นั่นเอง

ในการจัดการเรียนรู้ ข้อมูลความรู้ที่ได้ต้องสะท้อนกลับไปให้ผู้เข้าร่วมได้รับรู้เห็นผล การจัดทำสื่อในการสร้างการเรียนรู้จึงสำคัญ เพราะหลักการจัดการความรู้คือความรู้จากภายนอกจะช่วยเสริมสร้างความใฝ่รู้ใฝ่เรียน และช่วยสร้างความรู้ใหม่ไม่หยุดนิ่ง ในกระบวนการของทีมวิทยากรกระบวนการสามารถสร้างทีมงานให้แบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันได้ หลังจากการพัฒนาในเรื่องการจัดเวทีการเรียนรู้แล้วพัฒนาต่อในเรื่องตามบทบาทของทีมงาน เช่น การพัฒนาในเรื่องการทำหน้าที่เลขานุการ ที่ สมุทรสงครามได้ดำเนินการต่อเนื่องโดย การอบรมเรื่องการทำสื่อสารการทำสื่อการพูดในที่สาธารณะ ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในการทำหน้าที่ของผู้เป็นการเมืองภาคประชาชน ให้เขาารู้สึกว่าเขาคือคนที่มีความสามารถ ขอให้ผู้ที่เคยทำหน้าที่ประธานหรือนำชาวบ้านคิดเสมอขึ้น ควรเปิดโอกาสให้คณะกรรมการคนอื่นๆ ทำหน้าที่บ้าง ให้เกิดเวทีการแลกเปลี่ยนกันให้มากขึ้น โครงสร้างการ นั่งประชุมอาจจะมีหลากหลายรูปแบบ ไม่เฉพาะการนั่งที่ประธานนั่งหัวโต๊ะ ผู้พูดต้องยกมือก่อนค่อยพูดได้ บรรยากาศเช่นนี้อาจเป็นตัวสกัดกั้นความคิดที่กำลังพุ่งขึ้นมา แต่ถ้าเปลี่ยนเป็นทุกคนได้มีโอกาสพูดพร้อมกัน โดยการให้เขียนความคิดบ้าง ระดมความคิดบ้าง ก็จะเปลี่ยนบรรยากาศให้ผู้เข้าร่วมประชุมกระตือรือร้นที่จะคิดร่วมกัน เป็นการฝึกให้เกิดความคิดกันทุกคนได้ จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า สิ่งเหล่านี้เป็น นวัตกรรมสำหรับบางเวทีที่ไม่เคยมีส่วนร่วมคิดเช่นนี้มาก่อน

และจากการที่ตำบลที่จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในครั้งแรกมีการริบร้อนเพื่อให้ได้ตัวแทนสภาพัฒนาการเมือง ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองภาคประชาชนยังไม่มี เข้าใจว่าการมีสภาเพื่อเขียนโครงการของงบประมาณก็ยังมีอยู่ หากได้มีการพัฒนาให้เกิดความเข้าใจด้วยกระบวนการฝึกปฏิบัติจากเวทีการเรียนรู้ และปฏิบัติจริงในพื้นที่ นำผลมาแลกเปลี่ยนกัน ก็จะเป็นการสร้างการเรียนรู้ ตามหลักการเรียนรู้ของประชาชน การรับรู้ไม่นานก็ลืม แต่ถ้าปฏิบัติการจะเกิดปัญญา จะไม่ลืมเพราะปัญญาเกิดจากการได้ปฏิบัติ ซึ่งอาจมีการนำวิธีการพัฒนาที่เป็นนวัตกรรมอื่นมาพัฒนาต่อไป

